

Osvrćući se još jednom na čitavo poglavlje o jezičnoj situaciji na predslavenkom Balkanu, moramo odati veliko priznanje Popoviću što se kao slavist tako duboko i potanko upoznao s tim teškim područjem i što ga je tako pregledno prikazao da će to biti od koristi ne samo slavistima nego i užim stručnjacima. Samo je prirodno da je pisac ove recenzije kao jedan od tih užih stručnjaka morao staviti niz primjedaba na tu sintezu u želji da plod autorovih napora učini takvim komentarom još korisnijim. Nadamo se da će taj rad na historiji našeg jezika u našoj sredini brzo naći nastavljача i da se suradnja između slavistike i drugih lingvističkih disciplina neće prekinuti. Ivan Popović ostavio je među nama veliku prazninu i uspomena na nj ostat će živa među svima koji se bave jezičnim problemima antičkog i novovjekog Balkana.

R. Katičić, Zagreb.

KADMOS, Zeitschrift für vor- und frühgriechische Epigraphik, Walter de Gruyter & Co / Berlin, Bd. I, Heft 1—2, 1962, pp. 171, 8°.

Повеќе класични списанија денеска, меѓу другото, донесуваат вредни прилози со епиграфско-филолошка интерпретација на натписниот материјал којшто, почнувајќи од крајот на 19. в., постојано го откриваат археолозите во средоземноморскиот басен. Но во расветлувањето на тој материјал може да се постигне поголем ефект кога едно цело списание е посветено на неговата проблематика. Затоа, појавата на списанието *Kadmós* кое е наменето специјално на пред- и раногрчката епиграфија треба топло да се поздрават. Тоа е особено добредошло сега, кога сличното списание за минојско-микенски студии — *Minos* — започна да излегува со големи задоцнувања.

Главниот уредник и издавач на *Kadmós* е проф. Ernst Grumach, а редакцискиот одбор го сочинуваат видни учени, класични филолози — микенолози и археолози од разни земји: E. L. Bennett (Мадисон), W. S. Brice (Манчестер), P. Dikaios (Никозија), K. D. Ktistopoulos (Атина), O. Masson (Париз), P. Merigggi (Павија), F. Schachermeyr (Виена), J. Sundwall (Хелсинки).

Иако по обем мало, списанието е исполнето со богат и разнообразен материјал од областа за која е наменето. Техничката опрема е наполно издржана, илустрациите — на специјален папир — совршени, а обемот на содржателните статии е сведен на нужната мера.

Bd. I Heft 1: V. E. G. Kenna, *Seals and Script* (Печати и писмо со специјален осврт кон античкиот Крит), стр. 1—15. Авторот прво констатира дека во сите стари цивилизации, каде што се употребувале печати, имало и традиција на пишување. Примитивните цртежи на печати, како знаци за соопштување, биле сврзани морфолошки со писмото во неговите најстари форми. Тесната врска меѓу употребата на печати и појавата на писмото ја гледа во долината на Инд, Месопотамија и Египет. Потоа Кена, кој е автор на публикацијата *Cretan Seals*, дава опис на критските печати, ги подредува хронолошки по периоди и ги споредува со слични од Египет и др. земји. Печатите со хиероглифски гравури, според него, биле употребувани за украси и со маѓиски цели и тогаш кога хиероглифското писмо било заменето од линеарното А и В. Хронолозијата на печатите со разните видови писма тешко може да се установи, зашто овие по традиција продолжувале да се употребуваат независно од тоа што писмото веќе било заменето.

E. Grumach, *Die Korrekturen des Diskus von Phaistos* (Коректурите на дискот од Фест) стр. 16—26. Кон коректурите на дискот од Фест, направени од A. Della Seta во 1919 г. на полето А 28 и А 24, авторот одбележува уште две други: А 22 и В 3 на женските глави со перјаница. Установува дека сите 4 коректури водат потекло од една рака. Откако знаците биле врезани, натписот бил ревидиран од друго лице. Тоа се гледа од фактот што се знаците „пишувани“.

од десно на лево, а поправките се од лево на десно. Вредни се настојувањата на авторот да открие какво е значењето на овие поправки, но до некои позначајни резултати не дојде.

F. Schachermeug, во статијата *Luwier auf Kreta?* (Лувијци на Крит?), стр. 27—39, ја одбива тезата на Палмер (Trans. Phil. Soc. 1958, 75s.) дека во 1700 г. пр. н. е. Лувијци ги срушиле „старите“ критски дворци, го покориле островот и го наложиле својот јазик. Наспроти тоа Ш. приведува археолошки докази дека во 1700 г. на Крит имало катастрофален земјотрес и тогаш бил уништен дворецот во Малија. Потоа расправа за распространетоста на Лувијците по Медитеранот и за остатоците од нивниот „комплексен“ јазик во хетитскиот и грчкиот. При тоа ги отфрла паралелите на Huxley: Alassos — Alašša, Pra(i)sos — Parašša и др. (MSLB 9. 12. 1960; 16. 2. 1961) како „zufällige Kling-Klang Ähnlichkeiten“. Статијата е со полемичен карактер.

J. Sundwall во *Bemerkungen zu 'Transaction Signs' in den H. Triada-Täfelchen*, стр. 40—41, дава кратки забелешки за некои знаци од линеарното А (L 113, L 112 и др.) писмо како поткрепа кон забелешките што ги објавил порано.

W. Brice, *Some Observations on the Linear A Inscriptions* (Некои набљудувања над линеарните А натписи) стр. 42—48. Изданието на натписите со лин. А писмо, започнато од Evans и продолжено од Myres, беше успешно завршено и објавено од W. Brice во 1961 г. Овде Brice изнесува резултати од своите набљудувања како се повторуваат и групираат некои знаци од лин. А писмо, надевајќи се дека тие ќе можат да фрлат извесна светлина на ова енигматично писмо. Навистина нема друг подобар метод освен преку вакви класификации да се откриваат вредностите на знаците, но за жалост ограничениот број натписи не дава можност за поширока примена на овој метод.

J. Raison, *Pour un Corpus du linéaire A* (За еден корпус на линеарот А) 49—58. Многу знаци и идеограми од лин. А писмо се претставени во различни варијанти, а освен тоа често се оштетени или лошо напишани. Поради тоа што тие не се многу јасни и не се повторуваат често, се јавува колебање во нивното распознавање што нашло одраз и во различните изданија на овие натписи. Споредувајќи ги досегашните изданија Р. открива голем број такви разлики кои, подредени овде во еден долг список, претставуваат неопходно дополнење кон изданијата, а истовремено и нов корисен прилог со тоа што авторот дава и свои забелешки кон знаците.

A. Heubeck, *Zu einigen Namen auf den Pylos-Tafeln* 1960 (За некои имиња на пилските плочки од 1960) стр. 59—64. Дава интерпретација на следниве три зборови: 1. *qe-re-me-[e]* Мп 1409, 2 го идентифицира со *Βλέμος во инстр.-абл. До истиот резултат дојдовме и ние порано: *Βλέμος или *Βρέμος (cf. *Абл. инсџр. и лок. во најстариите грчки ѝексџови*, Скопје 1961, стр. 65, 128). 2. *ta-to-pu-ro* Мп 1412,5. — Смета дека не е потребна конјектурата на M.Lang (AJA 65, стр. 161) *ta-to <-ro-> pu-ro*, бидејќи зборот и без тоа може да се објасни со микенската фонетика како *mātro-pulos > mātr-p.*, како и *a-no-me-de = Anor-mēdēs < *anr-m.* (cf. H. Mühlestein, Mus. Helv. 15 стр. 233), или *to-pe-za = torpeza < *quetr-.* 3 *wo-no-wa-ti-si* Xb 1419 го изведува од *waino-wont-s* со наст. за ж. р. -is, *woinwt-id-si* и се обидува да го идентифицира со NL Οἰνώυς. Но М. Д. Петрушевски (cf. Ж. А. XI, стр. 278) најде подобро решение кога го доведе името во врска со познатото место Οἰνώη, чиј етник гласи Οἰνώάτης ж. р. Οἰνώάτις.

H.-G. Buchholz, *Zur Frage Gegenstand—Schriftzeichen* (Кон прашањето предмет писмовен знак) стр. 65—70. Дава опис на печатот со биковска глава и двојна секира над неа, најден во Аплики (Карамалос), 14—12. в., сега во музејот на Никозија; расправа за неговата намена и за други такви печати кои укажуваат на тесните врски меѓу Кипар и Крит; потоа објаснува како религиозниот симбол — двојна секира — станал писмовен знак уште во средно-минојскиот период во лин. А писмо.

V. Karageorghis, *Notes on Some Mycenaean Survivals in Cyprus during the First Millenium B. C.* (Белешки за некои микенски остатоци на Кипар во текот на првиот милениум пр. н. е.) стр. 71—77. Порано под ориенталско влијание, островот Кипар во 14. в. пр. н. е. бил колонизиран од Микенците и оттогаш овде се шири микенската цивилизација од која се запазиле многубројни траги и до наше време. Авторот во статијата дава опис на неколку такви микенски остатоци од првиот милениум, т. е. од времето кога Кипар потпаднал пак под источно влијание: фигура со штит во вид на осмица, вотивна стела со рогови, класичен дворец во Вуни во микенски стил и др. Забележува дека географската изолација на Кипар од останатиот грчки свет и политичката изолација поради честите странски окупации ги направиле жителите на овој остров конзервативни. Тие ги чувале старите традиции како заштита од туѓите културни влијанија.

Во *Mitteilungen* стр. 79—86, E. L. Bennett дава соопштение за III интернационален колоквиум за микенски студии, K. D. Ktistopoulos — за првиот интернационален конгрес на критските студии, а E. Gumach—a) за нови садови со дршка во вид на узенгија и фрагменти на лин. В знаци од Тиринс и б) за линеарното А писмо на копното.

Bd. I Heft 2: Sp. Marinatos, *Zur Frage der Grotte von Arkalochori* (Кон прашањето за пештерата од Аркалохори), стр. 87—94. Прво дава историски преглед како е откриена пештерата кај критското село Аркалохори близу до руините на Ликтос. За време на турското ропство од оваа пештера паднале во рацете на казанциите од Книдија повеќе од 20 кгр. бронзени предмети како стар метал. Потоа археолошката служба презела иследување чии резултати биле објавени во 1913 г. Во 1933 авторот на статијата се интересирал кај J. Хаџдакис дали е пештерата наполно иследена и добил потврден одговор. Но по неколку месеци некои деца случајно нашле таму неколку бронзени и едно златно секирче. При повторното иследување, што го извел авторот заедно со H. Платон во 1935 г., се откриени и други 20 златни секирчиња и едно бронзено со хиероглифски натпис. При тоа установиле дека кровот на пештерата се срушил и Хаџдакис открил само еден дел од предметите, а не и оние што се нашле под паднатиот слој. Местото порано го опишал како култна пештера и ја поврзал со онаа, каде што по кажувањето на Хесиод Реа го родила Зевса, зашто во средината е најден и олтар. Врз основа на необработените маси бронза што се најдени таму, сега заклучува дека овде имало и ковачка работилница, како и во пештерата на Ида. — Од содржинска и методска страна статијата претставува особен интерес за археолозите.

G. Mylonas, *An Inscribed Sherd from Mycenae* (Еден натпишан цреп од Микена), стр. 95—97. Во раскопките од 1962 г. меѓу другиот материјал од доцниот хеладски В период е најден и еден фрагмент од сад со натпис од три лин. В знаци: *pi-ra-ki* кој може да се идентифицира со *Philakis*, женско лично име. Характеристично е што се знаците пишувани со боја, а не се иницирани. Овој е втор ваков досега познат натпис. (Првиот е откриен од Еванс, cf. *Palace of Minos IV*, стр. 738s.). На крајот авторот заклучува дека лин. В писмо било употребувано не само за административни, ами и за други цели.

F. Kiechle, *Ostarkadische Ortsnamen auf pyilischen Linear B-Tafeln* (Источноаркадски имиња на места на пилски лин. В плочки) стр. 98—116. Ова е сериозна студија за неколку аркадски имиња на места што се спомнуваат на пилските плочки: *e-ko-me-no* = 'Ορχομενός, *i-wa-so* = 'Ιασος, *ke-ra-ti-jo-jo*, ген. = Γερατίσιον, *e-ra-to* = 'Ελάτος, *ri-jo* = 'Ρίον и др. Предлага нова идентификација на *ko-ri-to* = Κόρυθος, на месенскиот брег, а не Κόρινθος на Истм, при кое претполага замена на *u* со *i*. Но, треба да се забележи дека зборот *ko-ru-to*, ген. од *κόρυς*, -θος е документиран (Sh 733, 737, 760) и необична би била замената на *u* со *i* во пилските натписи. Драгоцено е што авторот ги проследува преданијата за епонимите на овие градови низ подоцнежните класични извори, од

каде што се гледа дека сите херои-епоними од Аркадија имаат тесни врски со Тесалија и Беотија.

L. Deroo, *Mycénien 'wearepe, wejarepe'*, стр. 117—125. Откако установи дека ниеден од досегашните обиди за идентификација на овој збор не задоволува, авторот обраќа внимание на фактот дека маслините наполно узреваат на пролет и дека тогаш сами паѓаат, капат. Врз основа на тоа установува дека маслото, произведено од вака убаво узреани маслини е најквалитетно, најмаско. Во првиот дел од зборот *we-a-re-pe* гледа *цесr*, а во вториот -*репής* од *ρέπω*, „паѓам“. Зборот прво се однесувал на маслините, а потоа како термин бил пренесен и на маслото исцедено од нив. — Образложението на вториот дел е исцрпно и убедително, но изведувањето на првиот дел *wear* < *west* е сомнително, зашто вокалното *r* во мик. ќе дадеше *or/ro*, а не *ar*.

B. Wild, *Zu einigen Termini der knossischen Wagentafeln* (За некои термини од кноската серија на колите) стр. 126—129. Предлага ново толкување на три термини од Sd 0402: *a-re-ta-to* *85-*ro* и *pe-qa-to*, а за *pte-no* го прима објаснението на Фурумарк. *A-re-ta-to* е, според него, гл. мед.-пас. форма, 3. л. едн. или мн. од *ἀρετάω* деноминатив од *ἀρετή*. Меѓутоа лична глаг. форма на ова место одвај може да се вклопи во контекстот. Во описот на колите доаѓаат во обзир партиципи (*a-ja-me-na*, *a-ra-ro-mo-te-me-na*) или придавки, но не и лични глаг. форми. Овде најдобро би одговарала именка, дел од колата, како што се *a-ni-ja*, *pte-no* и др. пред кои редовно се јавува негацијата *o-u-ge*.

*85-*ro* го идентифицира со *θαῖρός* < **twauros* (Полукс *θαῖροί: τὰ ἐκατέρωθεν πλευρά*). Вредноста *twa* за *85 ја предложил во една дискусија проф. Хојбек, но одвај можат да се објаснат со неа зборовите каде што се јавува овој знак. Во случајот со *85-*ro* = *θαῖρός* < **dhur-jo* останува необјаснет и вокализмот на *r* кое овде би дало *or/ro* cf. *io-pe-za*, *qe-to-ro-po-pi*. Од таа страна не задоволува ни предлогот на Палмер **σартήr*. За фонетската вредност на знакот *85 = *au*, како и за идентификацијата на зборовите со овој секогаш почетен знак в. ЖА VIII стр. 265 ss.

Не е наполно задоволително објаснето ни *pe-qa-to* со **ped-gumto*, зашто и овде би очекувале *o* од вокалниот назал, cf. *a-pi-qa-to* = *amphi-gumtos*.

G. Steiner, *Neue Alasia-Texte*, стр. 130—138. Дава неколку, преведени на германски, хетитски натписи од времето на последниот хетитски крал Шупилуима. Натписите се најдени во 1961 г. кај Богаз-Кеј, а се однесуваат за Аласија. Битката на отворено море што се спомнува овде ја смета за најстара од таков вид не само за Хетитите, ами воопшто. За местото Аласија, кое било богато со бакар, ја усвојува идентификацијата со Кипар, макар што за тоа уште нема наполно сигурни докази.

P. Dikaios, *A Terracotta Relief from Marion and the Palaikastro Hymn* (Еден теракотен релјеф од Марион и химната од Палекастро) стр. 139—142. Од споредбите на споменикот со слични релјефи, а особено со монетата од Фест со иста таква машка фигура седната на дрво и натпис *FEΛXANOS* т. е. Зевс, како и од анализата на химната од Палекастро, установува дека култот на Зевс Велханос бил раширен не само на Крит, ами и на Кипар и дека имало тесни врски меѓу овие два острова.

Jacqueline and V. Karageorghis, *Syllabic Inscriptions from Cyprus 1959—1961* (Слогови натписи од Кипар 1959—1961), стр. 143—150. Како во АЈА што се донесуваат секоја година новите натписи од Пил, така и во Кадмос отсега ќе се дава опис на кипарските натписи со слогово писмо со филолошки и епиграфски коментар од авторите на статијата и О. Masson. Овде е изнесен само дел од материјалот откриен во 1959—1961:

А. Кипро-минојски натписи. — Во сите раскопки на француската археол. експедиција во Енкоми, а особено во 1961, е откриен голем број натпишани предмети со кипро-минојско писмо. Материјалот ќе биде објавен од О. Masson и Scheffer во I том на *Encomi—Alasia*. На ова место е даден опис само на не

колку инцизирањ и сликани знаци на микенски вази од периодот кога ахајските колонисти веќе се установиле на островот.

В. Натписи од архајскиот период. — Речиси сите овде спомнати натписи (на вази) со кипарски слогови знаци се опширно коментирани од В. Kагаеогhis во ВСН од 1962 г. стр. 356s., 362. Текстот на некои од овие натписи може лесно да се познае дека е грчки, cf. *pi-lo-ti-mo* = Φιλοτιμο.

С. Меѓу натписите од класичниот и хеленистичкиот период има подолги епитафи кои се интересни од дијалектолошка страна, но и тие се веќе објавени во ВСН 1961, стр. 260s. и 1962 стр. 558.

О. Masson — А. Heubeck, *Remarques sur les noms chypriotes du type TIMAGOPATIS* (Белешки кон кипарските имиња од типот на Τιμαγόρατις), стр. 151—152. Кон името Τιμαγόρατις од натписите на Марион (АЈА 65, стр. 94, 98) авторите додаваат уште две лични имиња од ж. р. со -αγόρατις во вториот дел: 'Αρισταγόρατις, Νικαγόρατις и евентуално [εὐα]γόρατιν од островот Паф (АBSА 56, стр. 24).

На крајот во Mitteilungen, Е. Grumach дава: а) анализа на два хиероглифски печати од музејот во Ираклион (стр. 153—162), б) на еден скапоцен камен од збирката на Метакас (стр. 162—164) и с) еден фрагментарен натпис од источен Крит (стр. 164—165); W. Brice, забелешки на IЛА II 7а и Н. G. Buchholz за една култна секира од Месара (сега во Ираклион).

*

Од изложената содржина се гледа дека прилозите се однесуваат главно за нов материјал и нерешени проблеми во врска со појавата на писменоста, за хиероглифското, линеарното А и В, кипроминојското и кипарското писмо, како и за врските на старите цивилизации во Медитеранот. Надевајќи се дека Кадмос ќе придонесе многу за расветлувањето на овие проблеми, му пожелуваме успех и топло го препорачуваме.

II. Хр. Илиевски, Скопје.

THE CAMBRIDGE ANCIENT HISTORY, Revised edition of volumes I & II. Cambridge University Press, 1961—1962.

Откритијата од областа на археологијата и филологијата во последниве неколку години фрлија нова светлина на почетните глави од историјата на стариот век и сосема е природно решението да се ревидираат и преиздадат првите два тома од знаменитата *The Cambridge Ancient History*. За да им стане на читателите што поскоро достапно, ова дело во својата прва фаза излегува во одделни монографии кои обично содржат по една глава, но не секогаш според дефинитивниот ред. Томовите на комплетното издание ќе бидат препагинирани и снабдени со предговор, мапи и хронолошки прегледи, а илустрациите ќе излезат во одделен том, како и во старото издание.

При сегашнава положба се забележува дека едни глави претставуваат само концизно регистрирање на факти и заклучоци (cf. *Тroy*), а во други има и опширно излагање (cf. *The End of Mycenaean Civilization and the Dark Age*). Разликата во стилот на разните автори е неизбежна. Неизбежни се, исто така, и повторувањата на извесни историски настани. А штом тие доаѓаат од разни автори, возможно е да се јават и некои несогласувања. Издавачите обично укажуваат на тие места, сп. *Blegen, Troy*, р. 14, во врска со датата на Тројанската војна. Такви неслагања можат да се јават и на други места и да се уочат пред да бидат томовите комплетирани. Ползата од ваков начин на парцијално издавање на Историјата се состои, меѓу другото, и во тоа што се дава можност да се отклонат евентуалните противречности во излагањето од различните автори.

Овие на глед танки фасцикли се извонредно богати по својата содржина. Пишувани од големи специјалисти кои на предметот работеле подолго време, овие глави претставуваат резиме на нивните веќе објавени опширни студии.